

УДК 1.17.304

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.57.4>

ДО МЕТОДОЛОГІЇ ФІЛОСОФСЬКОЇ ПРАКТИКИ: ТЕХНІКА ТА ЕТИКА ФІЛОСОФСЬКОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ

Зося Кайс

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,
факультет соціології і права, кафедра філософії
просп. Берестейський, 37, 03056, м. Київ, Україна*

Філософське консультування є новим для України напрямком філософської практики, яке тільки-но розпочинає впроваджуватися практично та досліджуватися теоретично. Актуальність звернення до цього способу позаакадемічного філософування та водночас перспективного інструменту соціальної допомоги продиктована травматичним для всього українського суспільства досвідом війни та пов'язаною з цим екзистенційною кризою, в якій опиняються окремі особистості, а отже і необхідністю винайдення нових ефективних інструментів підтримки психоемоційного та ментального здоров'я різних соціальних груп. Стаття репрезентує перші спроби в розробці методології нової практики допомоги, філософського консультування. Через вивчення та узагальнення досвіду європейських засновників руху філософської практики, аналіз їхніх підходів та технік, робляться припущення про прийнятні для сучасних українських реалій сценарії ведення раціонального філософського діалогу, як бесіди-допомоги, спрямованої на впорядкування мислення людини та віднаходження можливих шляхів для вирішення життєвих та екзистенційних проблем. Зокрема в статті розглянуті підходи засновників напрямку, а саме: Герда Ахенбаха (Німеччина), Лу Марінофф (Канада та Сполучені Штати) та Оскара Бреніф'є (Франція), а також ізраїльської філософа-практика Шломіт К.Шустер. Робиться попереднє припущення про те, що вивчення досвіду соціальної допомоги через філософське консультування в період воєнного конфлікту в Ізраїлі може бути евристичним для його подальшого опрацювання та адаптації для українських реалій. В статті окреслено поле подальших теоретичних розвідок та напрямок практичних зусиль філософів-практиків в Україні.

Ключові слова: практична філософія, філософська практика, філософське консультування, комунікація, діалог, комунікативно-мисленнєві практики, етика філософа-практика, соціальна допомога, соціальні практики.

Події в Україні та світі останнього десятиліття торкаються не лише політичної та економічної сфер, а також відбиваються на соціальній сфері, зокрема на соціальних взаєминах та внутрішньому світі окремої особистості. Суспільство зустрічається з викликами реабілітації та ресоціалізації військових ветеранів, питаннями корегування напрямків соціальної роботи з різними групами населення (мігрантами, внутрішньо-переміщеними особами, тощо), а також необхідністю винайдення нових методів допомоги людям, що переживають травматичний досвід та екзистенційні кризи (втрату та горювання, невизначеність, самотність т. ін.). Актуальність пошуку нових напрямків соціальної допомоги викликана ще й тим, що через тотальну травматизацію досвідом війни всього суспільства звичні та відпрацьовані раніше методи та техніки не справляються або не приносять бажаних результатів. Військові ветерани неохоче звертаються за психологічною підтримкою через особисті упередження, цивільне населення часто-густо знецінює власні особисті переживання на тлі глобальних проблем. Попри це спеціалістам в різних суспільних науках та

соціальних практиках важливо напрацювати ефективний інструментарій допомоги та підтримки психоемоційного та ментального здоров'я нації.

Філософське консультування як напрямок діалогічної філософської практики активно розвивається в європейських країнах з кінця 80-х років минулого століття і сьогодні починає розвиватися та впроваджуватися на українських теренах. У відповідь на складні виклики в часи кризи філософське консультування може стати ефективним способом соціальної допомоги та терапії через альтернативну психотерапії комунікативну практику.

Метою цієї розвідки є спроба зробити кроки в розробці методології та технології філософського консультування на теренах України. Проблемне поле цього завдання можна попередньо окреслити щонайменше в двох напрямках, а саме: сценарії та прийоми філософської консультації та етика експерта, філософа-практика. Перший напрямок відкриває перспективу для винайдення та подальшої розробки оптимального формату ведення філософської консультації та її сценарію, що конкретизується через підходи, прийоми, навички та інструменти, якими послуговується експерт. Другий напрямок вимальовується побічно, мірою просування першим, та підсвічує етичний контекст ведення філософської консультації (стиль спілкування експерта, його манера ведення бесіди-допомоги, а також риторичний імідж). Дослідження цих ключових точок філософського консультування вимагає постановки питання про те, чи позначається на якості процесу та результаті філософської консультаційної сесії застосування експертом певних підходів, прийомів та інструментів і якою мірою. Пошуки відповідей вимагають детальних досліджень як теоретичних, так і практичних, шляхом експериментів філософів-практиків у веденні консультації, документації досвіду та його подальшого узагальнення.

Теоретичний спадок, на засадах якого можливо розвивати українську філософську практику, це перш за все лінгвістична філософія (Г. Бергман, Р. Рорті, Т. Вільямсон, Л. Вітгенштайн), філософія діалогу (М. Бубер, М. Бахтін, В. Біблер), феноменологія та інтерсуб'єктивний підхід (Е. Гуссерль), герменевтика (Г-Г. Гадамер), екзистенційна феноменологія (М. Гайдеггер) та комунікативна практична філософія (Ю. Габермас, О. Апель, А. Єрмоленко). Методологічні засади, на нашу думку, можливо відшукати в досвіді засновників філософської практики, «трьох китів філософського консультування», а саме: Герда Ахенбаха (Німеччина), Лу Марінофф (Америка), Оскара Бреніф'є (Франція), а також Шломіт К. Шустер (Ізраїль). В кожного з них, попри спільні цілі та інтереси, вибудувався свій оригінальний авторський підхід, сценарій та оформилися прийоми та техніки ведення філософської бесіди-допомоги.

Перш ніж звернутися до аналізу тих базових принципів, на яких кожен з названих експертів здійснював свою практику, вважаємо за необхідне, задля уникнення в подальшому термінологічної плутанини, встановити зв'язок між назвами, які часто-густо змішуються воедино, а саме: практична філософія, філософська практика та філософське консультування.

Традиція практичної філософії сягає корінням аристотелівського розподілу на *teoria*, *praxis* та *poesis*, де в компетенції «другої філософії», філософського праксису лежить сфера життя людини, пов'язана з її діями та вчинками на засадах вільного вибору та універсальної моралі. З «Реабілітації практичної філософії» М.Ріделя [1] та поворотних тенденцій в суспільних науках на початку 70-х років минулого століття на авансцену знову виходить аксіологія та філософія моралі. Сучасна *практична філософія* спрямована на етичну проблематику, її пошуки ведуться в сфері обґрунтування моральних цінностей [2]. Комунікативна практична філософія остаточно затверджує ідею безумовної цінності взаємності та порозуміння через дискурсивні комунікативні практики.

Філософська практика починається як рух в практичній філософії в Німеччині на початку 1980-х років і використовує філософування як комунікативно-мисленнєву дискурсивну практику та спосіб виявлення, усвідомлення, аналізу та пошуку рішення практичної задачі. Врешті, *філософське консультування* виокремлюється в самостійний вид філософської практики з кінця 1990 – на початку 2000 років як вид практики-допомоги в усвідомленні, визначенні (називанні), та пошуку шляхів вирішення практичної або екзистенційної проблеми людини через діалог. Отже, ці три царини філософських пошуків пов'язані між собою за принципом наслідування, тому філософське консультування послуговується принципами практичної філософії та інструментами філософської практики.

Герд Ахенбах – засновник першого центру філософського консультування (1981) та першої німецькомовної (Австрія, Німеччина, Швейцарія) «Спілки філософської практики» (1982), яка з 1998 року набула міжнародного статусу (Die Internationale Gesellschaft für Philosophische Praxis, IGPP) [3]. Ахенбаха можна по праву вважати піонером та надихачем руху філософської практики в світі, в теперішній час майже у всіх регіонах світу існують асоціації філософів-практиків. В своїй книзі «Філософська практика: походження, зв'язки, спадщина» [4] він теоретизує та документує досвід справи свого життя. Він визначає *філософську практику* як альтернативу психотерапії через негативні дефініції: не метод чи вчення, не діагностика, не лікування чи терапія, не готове правило життя. Натомість філософська практика – це спеціалізація в практиці філософії, що спрямована на допомогу «гостю» (не «клієнту») в саморозумінні та звільненні його власних оцінок свого життя та життєвих обставин. Головним обмеженням філософії Ахенбах вважає її академічну локалізацію: «Філософська практика... повинна зосереджуватися на тих темах, проблемах і питаннях, які хвилюють іншу людину, яка звертається до філософа, а не – як це було прийнято в університетській філософії – взяті з власного запасу, щоб представити іншим те, що хвилює філософа» [5].

Формат філософського консультування Герда Ахенбаха – це запозичений у психотерапії формат особистої консультації. Він наслідує грецьку традицію софістів, сократичний діалог, а його методологічний підхід спирається на феноменологічні принципи та екзистенційну філософію. Філософська бесіда у нього – це допомога співрозмовнику, яка полягає не в пропозиції готового рішення та напрямку руху, а спільний пошук його власного шляху. Отже, не може бути жодного окремого універсального методу філософської практики, як не існує універсальної відповіді на всі запитання, тому філософ-практик діє послуговуючись не методом, а над-методом, поза-методом. Ахенбах запропонував *правила* (свого методу «за межами методу») [6, с. 52], яких повинен дотримуватися філософ-практик: 1) консультант повинен розуміти, що немає двох однакових людей, тому він має адаптуватися до різних потреб кожного співрозмовника; 2) консультант повинен намагатися зрозуміти свого співрозмовника та допомогти йому зробити те ж саме; 3) як би це не вабило, консультант не повинен намагатися змінити свого співрозмовника; 4) консультант повинен підсилювати перспективу свого співрозмовника та підтримувати його всіма прийнятними способами [6, с. 55–56]. В цих правилах відбивається загальна настанова практичної філософії на взаємність та пошук порозуміння. Нам вбачається можливим підсилити етичну складову сформульованих Г. Ахенбахом правил, конкретизуючи їх через принципи ідеальних умов комунікації за Ю. Габермасом: 1) учасники філософської консультації (філософ-практик та його співрозмовник) є рівноправними; 2) жоден аргумент не виключається, кожний може висловити та проблематизувати будь-яке твердження, а також висловлювати свої погляди, бажання, потреби; 3) жодна зі сторін не має зазнавати будь-яких перешкод та будь-якого примусу [7, с. 38]. Загальний орієнтир на принципи ідеальної комунікації, спираючись на

універсальне правило моралі І. Канта, допоможе стояти на позиціях безумовної цінності людини та її гідності, ставитися до думки іншого з повагою та прагнути порозуміння.

Друга визначна постать для філософської практики, Лу Марінофф – засновник «Американської асоціації філософських практиків» (1999) (American Philosophical Practitioners Association, APPA) [8]. Девіз асоціації: «Philosophy for everyday life: Discover your inner philosopher! – Філософія для повсякденного життя: відкрий філософа всередині себе», – відображає спрямованість на популяризацію філософії. Практика філософського консультування Лу Марінофф заснована на ідеї повернення філософії до її класичного коріння: бесід у пошуках істини та персонального шляху самовдосконалення, на кшталт бесід Сократа та роздумів про Дао Лао-Дзи, а також можливості практичного застосування філософії через докладання вічної мудрості до вирішення повсякденних людських проблем¹ [9]. Тоді філософський діалог набуває змісту екзистенційної та етичної консультації, а філософське консультування (philosophical counseling) актуалізується як трансформаційна практика виходу з платонівської печери. Основна відмінність філософського консультування від психологічного та інших форм психотерапії полягає, по-перше, в тому, що філософське консультування працює не з афектом, а з розумом, а по-друге, філософське консультування – це «терапія для здорових» [10]. Лу Марінофф розширює формат філософського консультування та окрім особистих консультацій пропонує групові та корпоративні консультації. Принципову відмінність від групових психотерапевтичних сесій він ілюструє як різницю між сидінням в колі, тримаючись за руки та сидіння за круглим столом, зв'язуючи уми [11, с. 109–138]. Цей підхід до філософського консультування повертає філософію до її прадавніх витоків, як комунікативно-мисленнєвої практики, що наново перевідкриває та переформулює її завдання в сучасному контексті, а саме: ренесанс філософії та маркетинг філософії. Загальну настанову та методологічний принцип американської асоціації можна охарактеризувати як клієнтоорієнтовану відкриту систему надання послуг із замкнутим циклом від навчання веденню філософської практики до набуття офіційного статусу сертифікованого спеціаліста та пошуку клієнтів. У зв'язку з цим постає питання про те, як змінюється філософія загалом, а зокрема філософська практика, коли вона набуває характеру бізнесу.

Принципово іншими є завдання та методологічні настанови французької філософської практики, репрезентованої «Інститутом філософської практики», що був заснований Оскаром Бреніф'є. Основним напрямом діяльності інституту є тренування філософів-практиків та організації майстер-класів в різних просторах та для різних соціальних груп, а саме: для дітей – в школах та інших навчальних закладах, для літніх людей – в пансіонатах та реабілітаційних центрах, для засуджених до позбавлення волі – у в'язницях та колоніях, для різних соціальних груп – в соціальних центрах, тощо. Оскар Бреніф'є стверджує, що будь-яка філософська робота є не лише прагненням до мудрості, а також практикою, оскільки вона завжди пов'язана з докладанням інтелектуальних зусиль та оформленням думки. *Філософська практика*, в розумінні Оскара Бреніф'є, – це вправи, спрямовані на тренування гнучкості мислення та набуття мисленнєвих компетенцій, а саме: концептуалізація, інтерпретація, проблематизація, аргументація та постановка запитання [12]. В цьому підході

¹ Назва бестселера Лу Марінофф 1999 року «Plato, Not Prozac!» («Платон замість Прозака») метафорічно пропонує замість вживання Прозака (фармакологічного препарату, що використовується для лікування великого депресивного розладу, obsesивно-компульсивного та іншого розладів) «споживати» Платона. Тут метафорічно відображена ідея автора про те, що протягом ХХ століття уряди та університети інвестували значні кошти в розвиток психології та психотерапії яка спеціалізувалася на афектах, в той час як люди, які не зупинялися в своєму інтелектуальному розвитку, змушені були звернутися до фармакології для вирішення своїх проблем.

філософська консультація (Philosophical consultation) репрезентується як робота мислення через діалог, в якій через постановку проблеми, формулювання гіпотез, концептуалізацію дискурсу та критику відбувається усвідомлення себе та світу. Консультація Оскара Бреніф'є проходить в форматі строгого діалогу, в якому увага приділяється кожному висловлюванню та кожному концепту. Бесіда розгортається за сценарієм на кшталт сократівського діалогу з залученням індуктивно-дефініторного методу: строгого визначення понять через називання та протиставлення, а також аналогії та розгляд окремих прикладів з подальшим узагальненням. Підхід Оскара Бреніф'є побудований на діалектичному подоланні наступних протилежних упереджень. Перше засноване на вірі в елітарність філософії, філософської дискусії, а отже і філософського консультування. Друге, яке випливає з першого та доповнює його, висвітлює думку про те, що філософія є елітарною цариною, а тоді філософська консультація не може бути дійсно філософською, оскільки вона відкрита для кожного. Оскар Бреніф'є долає цей розлом та демонструє, що філософська практика відкрита для всіх і вона передбачає вимогу певної строгості, яка відрізняє її від простої бесіди [13, с. 37–38]. Філософська консультація відбувається в форматі діалогу, в якому мислення крокує сходишками: визначення, критицизм та концептуалізація. *Перший крок* в філософській консультації – це пошук відповіді на запитання «Чому ти тут?». Вимога ясно сформулювати запит на філософську консультацію вже на першому кроці запускає роботу мислення, оскільки людина не одразу може самостійно чітко назвати свою проблему, то в діалозі з філософом-практиком, відповідаючи на послідовну серію запитань, поступово поряється з цим завданням. Щоб уникнути багатослів'я, яким супроводжуються роздуми над своєю проблемою у багатьох людей, Оскар Бреніф'є пропонує наступну вправу: «Скажіть мені одним реченням, що, на вашу думку, є важливим для вас» або «Якби у вас було лише одне речення, щоб сказати мені про це, що б це було?». Щоб визначити предмет діалогу, пропонується відповідь на запитання: «Який найважливіший термін з усіх використаних вами?» або «Яке ключове слово у вашому реченні?». Цією вправою фокус уваги звужується суто до предмету бесіди. Саме зі спостереження та усвідомлення труднощів з формулюванням своєї власної думки, віднаходженням точних концептів та чітких визначень починається філософування та перехід на другу сходишку філософської консультації.

Завданням *другого кроку* філософської консультації є *thinking the unthinkable* (мислення неочевидного). Тут реалізується можливість мислення виходити за межі даності, долати упередження та стереотипні обмеження, через проблематизацію судження, винайденого на першому кроці консультації. Для досягнення цієї мети пропонується пошук відповіді на запитання: «Якби у вас була критика вашої гіпотези, що б це було?», «Як можна заперечити цю тезу?» або «Які межі вашої ідеї?». Провокація мислення до віднаходження неочевидного часто наштовхується на спротив. На свій подив, коли людина наважується поглянути на зворотну гіпотезу, це по новому підсвічує її початкове твердження. Цей досвід звільняє думку, оскільки дозволяє поставити під сумнів ідеї, за які людина несвідомо чіплялася та дистанціювалася від них, щоб проаналізувати моделі мислення, як за формою, так і за змістом. Ці кроки уможливають подальшу концептуалізацію екзистенційної проблеми [13, с. 41–42].

Третій крок, заключний в філософській консультації, повертає мислення на «перший поверх». Завдання тут полягає в тому, щоб проаналізувати «Що відбулося?» продовж бесіди. Суб'єкт бере участь у метадискурсі про намацування своєї думки. Цей момент є вирішальним у консультації, оскільки є місцем раптового усвідомлення подвійного функціонування мислення (всередині/зовні) людини. Тут відкривається нескінченна перспектива діалектичного бачення власного буття та автономності думки.

Ми припускаємо, що підхід до філософського консультування Оскара Бреніф'є є найбільш прийнятним для української філософської практики, завдяки його структурованості та строгості. Це припущення ще належить перевірити через дослідження його в реальній практиці філософського консультування в Україні з подальшим аналізом та узагальненням результатів.

Піонеркою філософського консультування в східній частині світу була нині покійна Шломіт К. Шустер. Ізраїльська дослідниця в 1990 році започаткувала першу в світі гарячу лінію «Philosophone», призначену для телефонної філософської допомоги людям, які переживають екзистенційні проблеми та стикнулися з етичними викликами. Досвід цієї філософської практики описаний в книзі «Філософська практика: альтернатива консалтингу та психотерапії» (1999) [14]. Шустер в своїй приватній практиці з 1989 року відтворювала підхід до філософського консультування свого вчителя Герда Ахенбаха. Вона зауважувала на тому, що в XX столітті філософія повертається до своїх витоків та практичних цілей завдяки філософському консультуванню, яке в наш час постає альтернативою психотерапії та іншим клінічним підходам до допомоги людині. Підхід до філософської практики Шломіт Шустер заснований на відкритому діалозі між філософом-практиком та його клієнтом або групою. Авторка ілюструє практичну користь філософії через висвітлення прикладів зі своєї власної практики консультування. Документація досвіду філософського консультування в Ізраїлі 1990–2010-ті цікавий для нас тим, що сьогодні українці також переживають травматизацію подіями війни, перебуваючи в стані розгубленості та екзистенційної невизначеності. Її практичні надбання можливо імплементувати до розробки методології та технології філософської практики в Україні [15].

Отже, розглянувши сучасні підходи до ведення філософського консультування в країнах Європи, можна зробити попередній висновок про те, що українську філософську практику, техніку та етику філософського консультування можливо розвивати на засадах сучасної комунікативної практичної філософії та спираючись на досвід засновників філософської практики, а саме: Герда Ахенбаха (Німеччина), Лу Марінофф (Америка), Оскара Бреніф'є (Франція). Підхід до філософського консультування Оскара Бреніф'є, на нашу думку, є найбільш прийнятним для української філософської практики, завдяки його структурованості та строгості. Це припущення ще належить перевірити через дослідження його в реальній практиці філософського консультування в Україні з подальшим аналізом та узагальненням результатів. Досвід філософського консультування Шломіт Шустер в Ізраїлі 1990–2010-ті цікавий для нас тим, що сьогодні українці також переживають травматизацію подіями війни, перебуваючи в стані розгубленості та екзистенційної невизначеності, тому ці надбання можливо імплементувати до розробки методології та технології філософської практики в Україні. Кожен практик відпрацьовує свій оригінальний підхід, техніку та інструменти, тому найбільш прийнятний метод філософської консультації в Україні ще належить розробити та відпрацювати на практиці, шляхом проб, ризиків та експериментів.

Список використаної літератури

1. M. Riedel. *Rehabilitierung der praktischen Philosophie*. Bd. 1–2. Freiburg, 1974.
2. Практична філософія / А. М. Єрмоленко // *Енциклопедія Сучасної України* [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2023. Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-880681>
3. Die Internationale Gesellschaft für Philosophische Praxis, офіційний сайт. URL: <https://www.igpp.org/> (дата звернення 28.10.2024).

4. Achenbach G. B., Picard M. (2024) *Philosophical Praxis: Origins, Relations, Legacy* Lanham, MD: Lexington, 2024.
5. Achenbach Gerd B. Die Grundregel Philosophischer Praxis // Vortrag, gehalten an der Universität Genf am 8. Mai 1988 https://www.achenbach-pp.de/de/philosophischepraxis_text_Grundregel.asp
6. Zinaich, Samuel. Gerd B. Achenbach's 'Beyond-Method' Method // *International Journal of Philosophical Practice* 2004/01/01. PP. 52–62.
7. Єрмоленко А.М. Комунікативна практична філософія. Підручник. К.: Лібра, 1999. – 488 с.
8. American Philosophical Practitioners Association, офіційний сайт. URL: <https://appa.edu/> (дата звернення 28.10.2024).
9. Marinoff L. *Plato, Not Prozac!: Applying Eternal Wisdom to Everyday Problems*, Harper Collins, 2012. 322 p.
10. Marinoff L. *Therapy for the Sane: How Philosophy Can Change Your Life*, Paperback, 2020. 435 p.
11. Marinoff L., *Philosophical Practice* Academic Press, 2001. 411 p.
12. The Praticice / *Philosophical Practice* // Institut De Pratiques Philosophiques, офіційний сайт. URL: <http://www.pratiques-philosophiques.fr> (дата звернення 29.10.2024).
13. Brenifier O. *Principles / Chapitre 3. The Philosophical Consultation* // *The Philosophical Consultation*, Editions Alcofribas. 2023. 312 pp. Режим доступу: <http://www.pratiques-philosophiques.fr/wp-content/uploads/2023/04/Philosophical-cons.pdf>
14. Schuster, Shlomit C. *Philosophy Practice*. Greenwood Press, 1999. 224 pp.
15. “In Times of War and Terror: Philosophical Counselling as an Alternative to treatment of Post-traumatic Stress Disorder” in *Canadian Journal of Community Mental Health*, Special Issue concerned with international innovation in community mental health, Vol. 21, No. 2, 2002. pp. 79–90.

TO THE METHODOLOGY OF PHILOSOPHICAL PRACTICE: TECHNIQUE AND ETHICS OF PHILOSOPHICAL COUNSELING

Zosia Kais

*National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”,
Faculty of Sociology and Law, Philosophy Department
Beresteiskyi Avenue, 37, 03056, Kyiv, Ukraine*

Philosophical counseling is a new direction of philosophical practice for Ukraine, which is just beginning to be implemented practically and studied theoretically. The relevance of turning to this method of extra-academic philosophizing and at the same time a promising tool of social assistance is dictated by the traumatic experience of war for the entire Ukrainian society and existential crisis in which individuals find themselves, and therefore by the need to invent new effective tools to support the psycho-emotional and mental health of various social groups. The article represents the first attempts to develop a methodology for a new practice of assistance, philosophical counseling. By studying and generalizing the experience of the European founders of the philosophical practice movement, analyzing their approaches and techniques, assumptions are made about scenarios for conducting a rational philosophical dialogue that are acceptable for modern Ukrainian realities, as a conversation-help aimed at organizing a person's thinking and finding possible ways to solve everyday life and existential problems. In particular, the article examines the approaches of the founders of the direction, namely: Gerd Achenbach (Germany), Lou Marinoff (Canada and the United States) and Oscar Brenifier (France), as well as the Israeli philosopher-practitioner Shlomit

K. Schuster. It is made a preliminary assumption that the study of the experience of social assistance through philosophical counseling during the military conflict in Israel may be heuristic for its further elaboration and adaptation to Ukrainian realities. The article outlines the field of further theoretical exploration and the direction of practical efforts of philosopher-practitioners in Ukraine.

Key words: practical philosophy, philosophical practice, philosophical counseling, communication, dialogue, communicative and thinking practices, ethics of the philosopher-practitioner.